

ШЛЪОНСКО ВОЕВОДСТВО

1. Обща характеристика

Шлъонското воеводство заема площ 12 334 км², 3,9% от общата площ на Полша. В него живеят 4 635 млн души (12,14% от населението на страната).

На територията на Шлъонск има 167 общини: 49 градски, 22 градско-селски и 96 селски. 71 селища имат градски статут. Най-големият град е столицата на воеводството, Катовице (309 хил. жители). Сред населените места с повече от 100 хил. жители се нареждат също Ченстохова, Сосновец, Гливице, Забже, Битом, Белско-Бяла, Руда Шлъонска, Рибник, Тихи, Домброва Гурнича и Хожув.

Изт.: Wikimedia

2. Природа

Воеводството се характеризира с разнообразни географски условия. Попада в рамките на три географски области – Средноевропейската низина, Полските възвишения и Западните Карпати и Подкарпатието.

На територията на Шлъонск се намира най-голямото в Полша и едно от най-големите в Европа находища на каменни въглища, което векове наред определя историята и облика на региона.

Климатът е преходен, повлиян от океанските въздушни маси от запад и континенталните – от изток. Средните годишни суми на валежите са високи поради характерните за региона възвишения, а средните годишни температури са около 7-8⁰ С. Влияние върху климата оказват и антропогеничните процеси, поради което в силно урбанизираните територии се формират специфични климатични условия.

Шлъонското воеводство се намира на вододела между притоците на Балтийско и Черно море. То е единственият регион в Полша, през който преминават и двете големи реки – Висла и Одра. Сред притоците на Висла са Пилица, Пшемша, Бриница, Пшчинка,

Бяла и Гостиня. В Одра се влива Варта, която отводнява цялата северна част на воеводството, както и Олза, Руда, Беравка, Мала Панев, Лисварта и Клодница.

Добивът на минерални суровини, индустриализацията и концентрацията на голям брой хора превръщат Шльонското воеводство в един от най-силно повлияните от човешката дейност региони в Полша. Въпреки това тук могат да се видят разнообразни пейзажи, богати на природни забележителности, уникални в национален и европейски мащаб. В границите на воеводството могат да се видят трите основни релефни форми, характерни за Полша – планини, възвишения и низини, както и интересни карстови феномени.

Бескидите, изт.: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

На територията на община Кошарава е разположена част от Бабигурския национален парк с територия 397 ха. Създадени са 64 природни резервата. Най-старите, основани през 1953 г., са: Бараня Гура, Борек, Сегет, Соколе Гури, Сток Шинджелни, Велки Ляс, Замчиско и Жельона Гура. Най-новият е открит през 2008 г. – Ляс Домброва. В Шльонското воеводство се намират също така 8 природни парка и 14 защитени територии. Европейската комисия регистрира 41 територии от региона като част от Natura 2000.

Природен парк „Орлови гнезда”

Територията на парка е 600 км². Сред характерните обекти, които се превръщат в туристически атракции, попадат варовикови образувания, карстови долини и пещери,

чийто брой надвишава 500 хил. На територията на парка има няколко разнородни растителни съобщества. От представителите на фауната характерни са няколко вида прилепи, които намират убежище в местните пещери, както и редки топлолюбиви безгръбначни животни.

Изключителна атракция, наред с природните забележителности, представляват средновековните замъци, разположени на труднодостъпни скални възвишения, откъдето получават и името си – Орлови гнезда. Повечето са издигнати по времето на крал Кажимеж Велики за защита на границите на Полското кралство. Замъкът Огородженец в Подзамче е една от най-големите средновековни крепости в Европа. Сред популярните обекти по туристическия маршрут Орлови гнезда попадат също укрепленията в Морув, Боболице, Морск и Смолен, както и редица интересни сакрални обекти (манастири-крепости и малки църкви).

Живецки природен парк

Най-старият природен парк в полските планини е създаденият през 1986 г. Живецки природен парк. Територията му е 358,70 км². В границите му попада западната част на

Живецкото езеро, изт.: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

Живецките Бескиди. Най-високите върхове в тази част на Бескидите са: Пилско (1557 м), Романка (1366 м) и Липовска (1324). В югозападната част на парка се издигат два масива – Велка Рача (1236 м) и Рицежова (1226 м.).

Растителността в парка се разделя на 4 нива. Най-ниско, до ок. 600 м, е нивото, което някога е било покрито със смесени гори, а днес в него попадат всички населени места и обработваеми земи. От 600 до 1150 м някога са доминирали букове и ели с примеси от смърч и явор. От тези горски масиви днес са

запазени само фрагменти, защитени в територията на резервати. Голяма част от тези области днес са покрити от изкуствено залесени иглолистни гори, засадени по времето, когато Шльонск попада в границите на Австрийската империя. Следващото, по-високо ниво е територията на смърча, а в района на Пилско е равнището на клека. В Живецките Бескиди се откриват редки и защитени растителни видове. Сред представителите на животинския свят се срещат едри хищници като вълк, рис и мечка. В парка могат да се видят и природни паметници, като водопада в Сопотня Велка. В допълнение в района посетителите могат да се докоснат от характерната култура на местното планинско население – живецките гурали.

3. Стопанство

Шльонск е сред районите в Полша, които привличат най-голям брой инвестиции, като в това отношение се нарежда и сред световните лидери.

Важен фактор за високата позиция на региона е Катовицката специална икономическа зона, която за 18 години привлича преки инвестиции на стойност около 21,5 млрд (ок. 5,38 млрд евро) злоти и осигурява 53 хил. нови работни

Пивоварната в Тихи, изт.: **Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego**

места. В класацията на икономическите зони, изготвена от изследователския център на „Файнейшъл Таймс”, тя попада на второ място в Европа и единадесето в света.

Шльонск е един от най-силните в икономическо (почти 12,7% от БВП) и демографско (почти 4,6 млн души) отношение региони в Полша. Това е най-силно урбанизираният терен в Централна и Източна Европа, където средната гъстота на населението е над 77%.

Визитната картичка на воеводството е традицията в промишления сектор. Поколения наред жителите на Шльонск са ангажирани в тази област, като същевременно

имат опит с новите технологии, иновативното и креативно производство. В района живеят почти 3 милиона души в активна възраст. Тук се обучават и повече от 136 хил. студенти. Това гарантира наличието на многобройни кадри с различна квалификация, както и на добре развит пазар с висока покупателна способност на потребителите.

Шльонското воеводство разполага с най-гъстата мрежа от високоскоростни пътища и магистрали в страната. Допълнително предимство е близостта на границите с Чехия и Словакия. В радиус от 600 км от Катовице се намират 6 европейски столици: Варшава, Берлин, Прага, Будапеща, Виена и Братислава. Евро терминалът в Славкув гарантира непосредствен достъп до пазарите в Азия, а летището в Катовице е лидер в преноса на товари сред летищата в региона.

Музикалната академия в Катовице, изт.: *Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego*

4. Образование

Шльонското воеводство е сред най-големите научни и академични средища в страната. Центровете за квалификация на учители и педагогическите библиотеки организират

различни курсове и притежават богати колекции от книги и

специализирани периодични издания, които позволяват на педагогическите кадри да подобряват равнището на своята работа и да повишават квалификацията си като преподаватели и методически съветници. Тези институции поставят в основата на своята дейност иновативността, съвременните дидактически методи, техники и технологии, съобразени с образователните нужди на населението в региона и с европейските стандарти.

Важна роля играе Центърът за професионална квалификация и продължаващо образование, който предлага възможност на младежи и хора в активна трудова възраст да задълбочат своите познания или да добият нова квалификация. В младежките възпитателни центрове се осъществява ресоциализация на деца и младежи със социални проблеми на възраст от 13 до 18 години. Специални грижи се полагат за нуждите на деца с увреждания. За тях са открити основни училища и гимназии, специална професионална школа, както и общообразователни лицеи. В Рачибож действа Специален учебно-възпитателен център за деца с увреден слух. Под опеката на Шльонския университет в Челадж действа Колегиум за работници на социалните служби, който подготвя висококвалифицирани специалисти.

В Хожув действат Планетариум и астрономическа обсерватория, които предлагат програми за извънучилищна подготовка и привличат ученици не само от Шльонск, но и от други региони. Организиран се разнообразни прожекции, както и занятия в сеизмологична и метеорологична станция. Към Шльонския планетариум действа и отдел на Полското дружество на любителите на астрономията.

В Общообразователния комплекс за спортно майсторство в Рачибож се подготвят бъдещи професионални спортисти, които да представят страната на олимпийски игри, национални, европейски и световни първенства. Предлага се качествено обучение в областта на леката атлетика, плуването, триатлона, борбата и футбола.

Младежите от Шльонск участват активно в Срещите на върха на младежите от страните от Ваймарския триъгълник, където се учат да работят в условия на партньорски диалог и сътрудничество. Партньори от немска и френска страна са съответно Северен Рейн-Вестфалия и Нор-Па дьо Кале. От 2000 година тези младежки срещи на върха се провеждат всяка година в един от трите побратимени региона.

Шльонски университет

Първата идея за създаване на университет в Горен Шльонск се ражда през 1921 година. Инициативата принадлежи на отец Станислав Адамски и Войчех Сосновски – депутати в Законодателния сейм. Преговори по темата се водят в края на 20-те години на XX век. Нуждата от институция, която да повиши квалификацията на учителите в основните и средните професионални училища, е стимул през 1928 г. да се открие

Педагогическият институт. Развитието му е прекъснато от Втората световна война, но още през март 1945 г. започват опитите за неговото възстановяване. Тогава е създаден Граждански комитет за подготовка на Шльонския университет в Катовице. Ефект от неговата работа е *Мемориалът за основаване на Университет в Шльонско-Домбровското воеводство*.

През 1950 година е открито Държавното висше педагогическо училище, което заема мястото на ликвидирания Педагогически институт. Първите години от дейността му са трудни, но следващият период донася значителен разцвет: висшето училище получава пълни академични права и са открити няколко хуманитарни специалности.

Шльонската библиотека в Катовице, изт.: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

През юни 1962 година са предприети опити в Катовице да се открие филиал на Ягелонския университет. Това е преломен момент в инициативата за откриване на местен университет. Първоначалните планове за обучение в областта на хуманитарните науки претърпяват значителна модификация, разкрити са математически, физически и правни специалности. Продължава да се усеща необходимостта от университетски център, което довежда до сливането на двете висши учебни заведения – педагогическото училище и филиала на Ягелонския университет.

Окончателното решение за откриване на университета е взето през 1968 година – на 8 юни е създаден Шльонският университет. На 1 октомври 1968 година в Парковата зала в Катовице се провежда тържественото откриване на първата академична година на *Alma*

Mater Silesiensis. Университетът предлага обучение в следните направления: полска филология, педагогика, психология, история, право, администрация, математика, физика, химия, физическо възпитание, електротехника, механика. Ректор на новооснованото висше училище става проф. Кажимеж Попьолек. В университета са записани 5724 студенти, които се обучават в четири факултета: Хуманитарен; Математика, физика и химия; Право и администрация; Техническо възпитание (от 1971 г. Технически факултет, а от 2003 г. – Факултет по информатика и материалознание). Две години по-късно е основан Филиалът в Чешин. През 1973 година са създадени три нови факултета: Филологически; Социални науки; Биология и опазване на околната среда. През 1974 г. е открит Факултетът за науки за земята, през 1976 г. – Факултетът по педагогика и психология, а през 1978 г. – Факултетът за радио и телевизия. След продължителни опити, които траят от 1989 г., през 2000 година е открит Факултетът по теология. През 2005 г. е закрит Филиалът в Чешин и

Център за научна информация и академична библиотека, изт.: Wikimedia

са създадени най-новите факултети – Художественият и Факултетът по етнология и науки за образованието.

Днес Шльонският университет е напълно самостоятелно висше учебно заведение и обучава почти 35 хил. студенти,

докторанти, слушатели в курсове за следдипломна квалификация. Наред с дванадесетте факултета действат и междуфакултетни и общоуниверситетски научно-дидактически и образователни центрове. Центърът за обучение през целия живот организира Шльонски

университет за деца, Шльонски университет за младежи, Шльонски университет за абитуриенти, Университет на третата възраст, Университетско научно дружество, програмата Executive MBA, както и редица курсове и обучения. В университета работят близо 3,4 хил. служители, включително 2 хил. академични преподаватели.

В Шльонския университет се провеждат научни изследвания в редица дисциплини. Специално внимание се обръща на области, които се считат за приоритетни за цивилизационното развитие на Полша, Европа и света. Ключовите теми са: здраве и медицина, околна среда и климатични промени, биотехнологии, опазване на околната среда и водно стопанство, информационни технологии, нанотехнологии, материали и нови технологии, енергетика. Обект на внимание са и въпроси от областта на правото, обществените науки, образованието, културните промени, националното културно наследство и изкуството. Много от изследванията поставят акцент върху иновативността и практическото приложение на научните открития. Средства за изследователска и развойна дейност се осигуряват посредством участие в конкурси за реализация на проекти. Научните работници, докторантите и студентите се включват в конкурси на Националния научен център, Националния център за изследвания и развитие, Министерството на висшето образование и други национални и международни програми. В рамките на инвестиционни проекти, реализирани заедно с други партньорски университети, са създадени важни звена като Център за научна информация и Шльонска библиотека, както и Шльонски междууниверситетски център за образование и интердисциплинарни изследвания в Хожув.

Благодарение на Кариерното бюро, университетът задоволява нуждите на студентите на пазара на труда. Подпомага контакта на младите с бъдещите им работодатели, осъществява практики, стажове, срещи с представители на бизнеса, професионални изложения и обучения. Наред с това се поддържа статистика за професионалната реализация на абсолвентите и изискванията на работодателите.

В рамките на университетската администрация действа Център за научни изследвания и сътрудничество с бизнеса, чиято задача е да осигурява подкрепа за развитие на академичните кадри и средства за научни изследвания, както и да популяризира резултатите от научни открития и да осъществява връзка с бизнес средите. Центърът

активно подкрепя изследователските проекти и комерсиализацията на интелектуалната собственост на Шльонския университет.

Академичната общност излиза и извън стените на университета. Редица културни проекти се провеждат под патронажа на висшето учебно заведение, а служителите му инициират значими дебати, в които участват лично. Така се изгражда UniverCity.

5. История

Днешното Шльонско воеводство обхваща исторически части от Шльонските и Малополските земи. Шльонск е свързан с полската държава от ок. 990 г., но, тъй като носи сериозни политически и икономически облаги, историята му през следващите векове е бурна и регионът често сменя своите владетели. Оригиналната култура на шльонските земи се формира под влиянието на полската, чешката и немската традиция.

През IX в. тези земи са заселени от племената на ополяните, висляните и

Традиционна дървена архитектура в Боронув, изт.: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

голеншиците. Когато поляните създават своята държава, тези племена все още са независими, но през 990 г. Мешко I успява да ги подчини. Няколко века Шльонск е обект на спорове с чешките владетели. В периода на феодално разделение на полската държава западната част на днешното воеводство (с Рачибож и Чешин) влиза в състава на Шльонската област, а останалите територии – на Краковската. Битом и Шевеж заедно със западната част на днешното воеводство от втората половина на XII в. се намират в границите на Рачиборското и Ополското княжество, а Ченстохова и Бенджин остават част от Краковското. През XV и XVI в. описаните територии се разделят на все по-малки княжества. През 1526 г. Шльонск и Ченстохова се озовават под властта на австрийските Хабсбурги, а Пястите управляват като техни васали.

В периода на реформацията религиозните промени обхващат цяла Полша, но в Горен Шльонск откриват особено благодатна почва. По това време водещ е принципът „cuius regio, eius religio” („чиято е властта, негова е и вярата”). Йежи Хохенцолерн, владетел на голямата част от Горен Шльонск, е горещ последовател на лутеранството. Затова през 1532 г. е издигната първата евангелска църква в Тарновске Гури (по това време единствената църква в града). Благодарение на дейността на Адам Вацлав (XVI-XVII в.) и неговата майка, които се стремят да разпространяват протестантството, лутеранското вероизповедание се налага в цялата Чешинска област. Пшчинската държава също почти изцяло приема учението на Мартин Лутер. Жителите на Воджислав Шльонски, Хожув, Чеховице, Гливице и няколко други града изповядват католицизма, както и техните

Дворецът в Плавньовице, изт.: **Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego**

владетели.

Протестантството отстъпва като доминираща религия в Шльонск няколко десетилетия по-късно, след тридесетгодишната война (1618 – 1648). През XVII век вълна от войни и катаклизми преминава през земите на днешното воеводство —

тридесетгодишната война, шведският потоп, многобройни епидемии, които покосяват всеки десети жител на региона. Шведският потоп има трагично влияние върху развитието на Ченстохова. Градът е унищожен, но манастирът на паулинския орден, в който се намира чудотворна икона на Богородица, успява да удържи обсадата под предводителството на отец Августин Кордечки. Ченстохова играе важна роля и през 1769 г., по време на барската конфедерация. В резултат от трите поредни войни Шльонск е отнет от Хабсбургите и с изключение на Чешинското княжество става притежание на Пруската държава.

След подялбите на Полша, Шльонските земи попадат в границите на Австрия и Прусия. Източните територии с Ченстохова през първата половина на XIX в. за няколко години са присъединени към Варшавското княжество. Границите на трите империи се срещат при Мисловице, на мястото, наричано в края на XIX в. Триъгълника на тримата императори.

В Пруски Шльонск се провежда целенасочена германизация. През 1810 г. е забранено преподаването на полски в училищата, а през 1876 г. е обявено, че единственият официален език в страната е немският. Шльонзаците оказват сериозна съпротива на германизацията. Сред личностите, изиграли най-важна роля при политическото и националното възраждане на региона, са Юзеф Ломп, отец Юзеф Шафранек, Карол Мярка, Павел Сталмах. Полагат се сериозни усилия за обществено обединение и запазване на националното самосъзнание. За целта се организират певчески кръжоци, театрални трупи, аматьорски оркестри, филиали на Гимнастическо дружество „Сокол”, организации на католическата младеж, женски дружества. Често се организират екскурзии до Краков и Познан и поклонения в Ченстохова. В Чешински Шльонск също се създават полски дружества – земеделски, научни, спестовни и застрахователни, издават се списания („Чешинска звезда”), а през 1885 г. е открита полска гимназия. През 1903 г. Войчех Корфанти е избран за депутат, а през 1908 г. за пръв път поляци получават три места в пруския парламент. Тази активна дейност безпокои властите, които въвеждат закони, силно ограничаващи гражданските свободи (подобно на мерките, взети в Познанско).

След Първата световна война полско-германският конфликт е в основата на трите шльонски въстания, а полско-чешката война за Чешински Шльонск завършва с установяване на граница на р. Олза. Чехите получават най-добре индустриализираната част от областта, а самият град е разделен между двете държави. През март 1921 г. в Горен Шльонск се провежда плебисцит, който трябва да определи дали регионът да стане част от Германия или от Полша. Резултатът е негативен за Полша и това довежда до избухването на третото шльонско въстание, водено от Войчех Корфанти. Окончателното решение относно Горен Шльонск взема Съветът на Обществото на народите, който присъжда на Полша само 29% от територията, която подлежи на плебисцит (в немската част остават западните земи с Рачибож, Забже, Битом и Гливице). В полския Шльонск обаче попадат

повечето мини за въглища, цинк и олово, всички железни мини, всички леярни за цинк, олово и сребро, повечето леярни за желязо. Тези територии влизат в състава на три полски воеводства – Шльонското, Краковското и Келецкото. Шльонското воеводство е най-силно индустриализираният регион в Полша, получава автономен статут, собствен сейм и хазна. Съжителството на полско, немско, еврейско, чешко и словашко население не е лесно, но е възможно. Населението на частта от Горен Шльонск, която бива поделена между Полша и Германия, получава подкрепа по силата на Женевската конвенция от 1922 г.

Скоро след избухването на Втората световна война по-голямата част от територията на Шльонск е присъединена към Третия Райх. Шльонзаците са включени насилствено в

Паметникът на шльонските въстаници в Катовице, изт.: Wikimedia

немската армия (част от тях на фронта дезертират в армията на ген. Андерс), а промишлеността е приспособена за оръжейно производство. Създадени са и редица трудови и концентрационни лагери. Първи обект на преследване стават участниците в шльонските въстания, политическите дейци, свещениците и представителите на еврейската общност. В периода 1941-42 г. трае изготвянето на т.нар. фолкслиста – списък на немското население в полските земи. Под натиска на административните власти 90% от шльонското население се записва в нея. От началото на войната обаче в областта действат нелегални организации на съпротивата.

След края на войната е взето решение военнопленниците да бъдат ангажирани при възстановяването на горношльонската промишленост. Затворниците живеят и работят при нечовешки условия в трудови лагери в Явожно, Швентохловице и Хожув. Червената армия изнася почти цялото промишлено оборудване. Въпреки това в Шльонск бързо биват отворени нови фабрики и се възстановява предвоенната промишлена продукция. Принос за това има трудолюбието и отдадеността на живеещите в региона поляци. Комунистическата власт се отнася с подозрение към населението на Горен Шльонск. Счита се, че жителите на региона са се

поддали на целенасочената германизация и не може да им се даде полско гражданство. Важна политическа фигура в този период е ген. Йежи Жентек, участник в шльонските въстания, воевода и член на Държавния съвет.

Районът преживява икономически възход в началото на управлението на Едвард Герек (1970-80). Тогава са построени нови пътища, както и съвременен почивен комплекс в Устрон (Бескидите). Привилегиите, които Герек дава на шльонските работници, обаче повишават антагонизма между шльонзаците и поляците от останалата част на страната. На 16 декември 1981 г. в мината „Вуйек” в Катовице избухва стачка като протест срещу въведеното военно положение, при чието потушаване загиват девет миньори.

Катовице

Катовице е столицата на Шльонск, център на минната дейност и сърцето на Метрополия „Силезия” – агломерация от 14 съседни града, обединени от общото си промишлено минало. Днес Катовице е град, който бързо се модернизира и често попада на високи места в класациите на най-красивите градове на Европа.

Няколко десетки сгради имат статут на паметници на културата. Общината се грижи възстановяването им да се осъществява по всички правила на консерваторското

изкуство, така че градът да възвърне някогашния си блясък. През 60-те и 70-те години е преустроен централният площад. Старите сгради са съборени и на тяхно място са издигнати Домът на пресата и търговските комплекси „Зенит” и „Скарбек”. На площада излиза булевард, който днес

Центърът на Катовице, изт.: [Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego](#)

носи името на Войчех Корфанти. Там се издигат сградите на жилищно-търговския

комплекс „Деликатеси” и хотел „Катовице”. От другата страна се извисяват три големи жилищни блока, търговски палати, Бюрото за художествени изложби и Двореца на сватбите. Най-характерният обект в центъра, визитка на целия град, обаче е площад Рондо с Паметника на шльонските въстаници и най-голямата спортна зала в Полша, популярно наричана „Сподек” (летящата чиния). В съседство се намира високата сграда на Окръжната дирекция на държавните железници. В този период са построени и много жилищни комплекси, най-големият от които е Кварталът на хилядолетието, разположен в покрайнините на Катовице и Хожув. Характерен за Катовице архитектурен обект е гарата, завършена през 1972 година. В края на 70-те са построени и други жилищни комплекси, сред които „Падеревски” с паметника на полския воин. Издигнати са и интересни обществени сгради – централата на Воеводската полиция при ул. „Ломпа”, Миньорската болница в Охойец, централата за международна търговия на ул. „Мицкевич”.

Сред забележителностите на града е Никишовец – миньорски квартал, включен в Маршрута на паметниците на техническата култура. През 2011 г. Никишовец е класиран на четвърто място в националното допитване Седемте нови чудеса на Полша,

Индустриада в Никишовец, изт.: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

организирано от „National Geographic Traveler”. Кварталът е проектиран от братята Георг и Емил Цилман. Изграждан е в периода 1908 – 1919 и 1920-1924 г. Намира се в близост до находището Никиш, част от мината Гише. На 17 декември 1908 г. Окръжната управа издава разрешително за строеж, като

отбелязва, че новият квартал трябва да има пълноценна инфраструктура – с католическа църква, училища,

пътища, канализация.

На територията на Никишовец се намира Изкопна галерия Уилсън, датираща от 1826 г. Тук е и една от спирките на линия „Балкан”, която в периода 1920 – 1977 година

осигурява безплатен транспорт на хора и товари. През 1998 г. на мястото на Изкопната галерия е създадено пространство за изложби с малка, средна и голяма галерия.

Гишовец е квартал-градина, предназначен за работниците от мина Гише и техните семейства, както и за работниците от мините за цинк и

От Никишовец, изт.: Wikimedia

олово в Шопенице и Рождене. Построен е в периода 1907 – 1910 г. също по проект на архитектите братя Цилман. Състои се главно от къщи за две, три или четири семейства, наподобяващи горношльонските селски домове. Разрешително за строежа е издадено на 22 юни 1906 г. Първият план, който предвижда кварталът да има правоъгълна форма, а къщите с триъгълна или петъгълна форма да приютяват по двадесет или тридесет семейства, е отхвърлен заради твърди високите разходи. Следващият план е изготвен от Антон Утхеман, който проектира квартал със свободно разположени къщи, с малки градини около тях. От 1914 г. функционира безплатната железопътна линия „Балкан“. В началото Гишовец е независим квартал със собствена администрация, а през 1924 г. е включен в община Янув. През 1947 г. попада в границите на Шопенице, а през 1960 г. – заедно с него става част от Катовице. До края на седемдесетте години функционира като квартал-спалня за работниците в мините, главно „Вечорек“ и „Сташиц“, но през 1969 г. в съседство започва строежът на жилищния комплекс „Станислав Сташиц“, съставен от единадесететажни блокове, които заместват едноетажните къщи. Днес Гишовец е поставен под закрила като паметник на културата.

В Катовице се намира и най-големият градски парк в страната, създаден на мястото на минните насипи през 50-те години на XX век. Това е пионерски в европейски мащаб опит за възстановяване на терен, унищожен в следствие на промишлена дейност. Много популярен е и Паркът за култура и отдих в съседния Хожув.

Радиостанцията в Гливице, изт.: **Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego**

Туристически маршрут „Паметници на техническата култура”

Туристическият маршрут Паметници на техническата култура обединява обекти, свързани с културното наследство и промишлените традиции на Шльонското воеводство. Включва 42 обекта и представлява най-характерното предложение в туристическата оферта на региона. Маршрутът представя най-значимите исторически и архитектурни промишлени обекти, свързани с традицията на минното дело, леярството, енергетиката, железопътния транспорт, комуникациите, водоснабдяването и хранително-вкусовата промишленост. В програмата са включени съществуващите музеи и експозиции на открито, работнически квартали, действащи

фабрики. Собственици на отделните обекти са местните общини, частни лица, частни и държавни предприятия.

„Паметници на техническата култура” е най-интересното трасе за индустриален туризъм в Полша. Като патентован туристически продукт откроява Шльонското воеводство на картата на страната. Маршрутът е отличен с редица награди, сред които Златен сертификат на Полската туристическа организация за най-добър туристически продукт в страната (2008) и Златен медал за най-добър туристически продукт в Полша от Познанския панаир (2010). През 2010 г. става единственият маршрут в Централна и

Източна Европа, включен в Европейския маршрут на промишленото наследство (European Route of Industrial Heritage – ERIH).

Маршрутът предава спецификата на региона, в който промишлената култура е един от основните елементи на локалната идентичност. Концепцията му е свързана с цялостната интеграция и активизация на Шльонското воеводство.

Ченстохова

Ченстохов
а е град, известен
в цял свят,
благодарение на
манастира на
отците паулини в
Ясна гура и
иконата на
Черната Мадона
(Ченстоховската
богородица).

Много хора идват
на поклонение с

благодарност или
молба, в радостни

и трудни моменти. Ченстохова е един от главните центрове на поклоническия туризъм в света. Годишно манастирът се посещава от 4 до 5 милиона души от 80 държави по света. Феномен в световен мащаб са пешите поклонения, в които участие вземат повече от 200 000 вярващи. Най-дългите маршрути са повече от 600 км и преодоляването им отнема до 20 дни.

Първите записани данни за Ченстохова датират от 1220 година. През XIV в. селището получава градски статут според немското право от крал Кажимеж Велики. По това време то е важно търговско средище по пътя от източните полски владения към Долен Шльонск и Саксония. Следващ важен момент в развитието на града отбелязват

Януари Суходолски, *Защитата на манастира Ясна Гура*, изт.: Wikimedia

привилегиите за добив и преработка на желязна руда. Стратегическото положение на р. Варта и полският манастир, разположен в близост, несъмнено допринасят за разцвета на града. Около манастира също се обособява селище, което през 1717 година получава градски статут. Формално двата града са обединени през 1826 година. Тогава е изграден Булевардът на Светата Божия Майка, около който се разраства Ченстохова. Строят се домове и се откриват магазини. Градът постига разцвет по време на индустриалната революция. Благодарение на постоянните водоизточници и железопътната линия Варшава – Виена се появяват текстилни фабрики, леярна, развива се галантерийната и химическата промишленост. Ченстоховските занаятчии, обогатявайки по-ранните си традиции, създават изделия от благородни метали, стъкло и керамика.

През XIX век Ченстохова е най-динамично развиващият се промишлен център и четвъртият по големина град в Полското кралство. Високо признание за значението ѝ е организираното през 1909 година Голямо изложение на промишлеността и земеделието, което се превръща в манифестация на полската национална култура и технически потенциал. От 1933 година градът е областен център. В началото на миналия век Ченстохова засилва грижите за културното си наследство. Откриват се музей, библиотеки, театър, кино, просветни институции. Тогава се развива и местната преса. През 1925 година е създаден Ченстоховският диоцез, който през 1992 година получава от папа Йоан Павел II статут на метрополия. И до днес Ченстохова привлича инвестиции. Съвременният град е голям център с широко развита инфраструктура, добре обезпечен в социално-икономическо отношение. Статутът на академичен град му гарантират функциониращите девет висши учебни заведения, които подготвят повече от 40 хиляди студенти. Ченстохова е културен център, с богат календар и дълга историческа традиция. Градът е отворен към света, а особен блясък му придава наградата Prix de l'Europe, присъждана от Съвета на Европа.

Чешин

Чешин е град, който кипи от живот. Намира се на границата с Чехия и има 40 хиляди жители. Разположен е на оживен миграционен и търговски път, поради което се превръща в място за среща на различни народи, култури и вероизповедания.

Богатата история на града е отразена в интересните паметници на културата и очарователните кътчета. Традиционно тук се провеждат много културни, спортни и развлекателни събития – от национални и международни фестивали до камерни събития с локален характер.

Според легендата Чешин е най-старият град в Полша, създаден през 810 година от тримата синове на полския княз Лешек III – Болек, Лешек и Чешек. Братята много се зарадвали от щастливата си среща при местното изворче и в нейна чест създали град и го нарекли Чешин. Днес на мястото на легендарното изворче се намира Кладенецът на тримата братя. Той е споменат за първи път през 1434 г., когато принадлежи на монасите от доминиканския орден. До XIX век осигурява вода за градската пивоварна.

Най-старият музей, който действа без прекъсване в Централна Европа, се намира в Чешин. Създаден е от отец Леополд Ян Шершинко, известен йезуитски монах, учен с разностранни интереси и педагог.

Музеят е открит през 1802 г. Колекцията му включва освен произведения на изкуството и исторически паметници, богата сбирка от природни образци (флора и фауна,

Чешин, изт.: Wikimedia

вкамелности и минерали), картографски материали (глобуси, карти и планове), учебни помагала (геометрични инструменти, астрономически и астрологически устройства), както и други любопитни предмети (реликварии, екзотични инструменти). По възраст сравним с него е единствено музеят на семейство Чарториски в Пулави, създаден през 1801 година, който обаче прекъсва дейността си за няколко десетилетия и в момента се намира в Краков.

Във втората половина на XVI в. в Чешин се произвежда най-известното ловно оръжие, наричано чешинка. Другото му име е пташничка, тъй като е предназначено за лов на птици. То се превръща в много търсена стока, заради богато инкрустираните приклади, гравирани дула и новаторския за времето си изстрелващ механизъм. До днес са запазени около 300 екземпляра, които представляват гордост за всеки значим световен музей на

оръжието и частна колекция. В Музея на Шльонски Чешин са изложени красиви чешинки. Те се превръщат и в най-старият подкуп в историята на Чешин. По време на тридесетгодишната война граските власти ги поднасят като подарък на предводителя на вражеската войска, завладяла града, и така спасяват населението от грабежи и разрушения.

В чешинските гори и градини в ранна пролет цъфти най-странното цвете – пролетната чешинянка (*Насquetia eripactis*). Жълтозеленото съцветие, често погрешно считано за цвят, покрива горските поляни като прекрасен килим. Според легендата растението се е разпространило в околностите на Чешин, донесено от шведски войник, загинал в околностите на града през тридесетгодишната война. Истината е по-различна. Растението най-вероятно е донесено от австрийските войници. Доказателство за това е фактът, че то се среща в южната част на Алпите, на територията на Моравия и Словакия.

Тук се прави и най-вкусното „негърче” – традиционно печиво, приготвяно по Великден. Под това название се крие хляб, замесен с мая, оформен като малък самун и пълнен с пушена шунка и бяла наденица. Обикновено всеки член на домакинството – като се започне от стопанина на дома и се стигне до прислугата, получава свой „негър”. На Великден всеки може да се наслади на воля на този и други специалитети на чешинската кухня. Най-популярният десерт в Чешин пък е щруделът с ябълки, зает от австрийската кухня. Понякога той се прави също със сирене или мак. Поднася се топъл или студен, с бита сметана и сладолед, или пък просто посипан с пудра захар.

Огородженец

Превратностите на историята превръщат прекрасния замък в купчина руини. Каменните стени и варовиковите възвишения представляват впечатляваща бяла композиция на върха на зеления хълм. Руините са внушителни.

Огородженец, изт.: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

Цяла система от замъци е издигната сред скалите в епохата на средновековието. Тяхната цел е да охраняват търговския път от Краков към Шльонск. С изключение на Пескова гура днес от тях са останали само руини, които обаче все още представляват живописен акцент по планинските възвишения на Юра. Огородженец е най-големият от тях и до днес впечатлява със своята осанка. Разположен е на хълм без дървета. При строежа скалите, които се издигат на хълма, са вградени в крепостната стена. Тя е изградена от местен камък, чиято белота контрастира с околната богата зеленина. Този въздействащ пейзаж привлича любители на историческите реконструкции и рицарските братства. От май до септември тук се провеждат демонстрации на Рицарското братство на Огородженецката земя.

Пшчина

Замъкът-музей в Пшчина е разположен в някогашната резиденция на рода Хохберг. Днес значението му е ключово не само за жителите на региона. Пшчина заема важно място сред паметниците на културата

в цяла Полша. Замъкът е един от малкото обекти в тази част на Европа, които могат да се похвалят, че са запазили около 80% от автентичния си интериор. Почти цялото обзавеждане на залите в замъка е съставено от исторически предмети, датиращи от края на XIX и началото на XX век. В подземната оръжейна е представено европейско и ориенталско въоръжение представлящо периода от XVI в. до Втората световна война.

През последното десетилетие на XX век музеят е основно реконструиран. Въз основа на запазените изображения и архивни документи е възстановена оригиналната функция и организация на интериорите, разкриват се автентичните цветове и богатата

позлата. Интерес представлява и концертната дейност, която трайно е вписана в живота на музея, радва се на голяма популярност и привлича многобройни посетители. В програмата са включени новогодишни концерти, октомврийски цикъл под заглавие „Вечери у Телимена”, както и декемврийски празнични концерти. В репертоара преобладава класическата музика. През последните години се развива активна ремонтно-консерваторска дейност, която позволява да се поддържа доброто състояние на сградата. През 2012 година приключва обновяването на комплекса в съседство със замъка. Там са разположени Княжеските конюшни, превърнати в допълнително пространство за изложби и концерти в музея.

Около замъка има парк, издържан в стила на градините от епохата на романтизма. Посетителите могат да се разходят сред многобройните мостчета, да се насладят на живописните параклиси, разпръснати из парка, или да отпочинат на сгушените сред дърветата и цветята кокетни пейки. В близост до замъка се намира и развъдник за зубри.

Замъкът в Пшчина се издига над града, но се вписва идеално в неговия пейзаж. Това единство е особено осезаемо по време на културните събития, които се провеждат както на градския площад, така и в музейния комплекс.

6. Култура

Културата на Шльонското воеводство е изключително разнообразна. В нея се преплитат различни традиции, както и нови форми за художествено изразяване, представени от съвременните творци.

Воеводството е мултикултурно пространство, формирано под влияние на живеещите заедно от векове представители на полския, немския, чешкия и еврейския народ. Историята на региона и процесите, които протичат в него, са характерен пример за съдбата на граничните области. Шльонск е съставен от различни области, в които населението се отличава с характерна култура и силно съзнание за етническа принадлежност.

Шльонската филхармония „Хенрик Миколай Гуреcki” развива активна концертна и популяризаторска дейност. Тя организира Международния конкурс за диригенти „Гжегож Фителберг”. Заедно с шест европейски оркестри Шльонската филхармония участва във финансирания със средства на Европейския съюз творчески

проект за сътрудничество „An Orchestra Network for Europe – ONE step further”. Проектът е реализиран през 2008 година и продължава под името „An Orchestra Network for Europe – ONE goes places”. През 2012 г. Филхармонията заедно с Дружеството „Pro Vono Musicae” започва реализацията на майсторски проект за музикално образование „Европа при портите”, финансиран от Европейския социален фонд. През 2014 г. е открита официалната сграда на Шльонската филхармония, ремонтирана и разширена благодарение на европейски средства.

Ансамбълът за фолклорни песни и танци „Шльонск” носи името на Станислав Хадина. Наред с активната концертна дейност в страната и чужбина, през последните години той развива и значима популяризаторска дейност. Организира многобройни събития под открито небе за жителите на региона. Сред тях са „Празникът на Шльонск” и „Четшевско”, които дават възможност на отделни изпълнители и ансамбли да представят своето изкуство пред публика. В структурата на ансамбъла функционира и Шльонският център за регионално образование, който поддържа многобройни инициативи за запазване и популяризиране на регионалното културно наследство. През 2014 година благодарение на средства от европейските фондове завършва дългогодишното обновяване на историческия дворецов и парков комплекс, в който се разполага централата на Ансамбъл „Шльонск”. Формацията е носител на многобройни награди и почетни дипломи и е една от най-разпознаваемите полски марки и посланик на полската култура в чужбина.

Ансамбъл за фолклорни песни и танци „Шльонск”, изт.: Wikimedia

Музеят „Горношльонски етнографски парк в Хожув” е комплекс на открито, който представя многобройни образци на селската дървена архитектура. Обхваща периода от XVIII до началото на XX век и историческата област на Горен Шльонск, която се

разполага в административните граници на Шльонското воеводство и в района на Заглембе Домбровске. На площ от 22 ха са разположени почти 80 големи и малки архитектурни обекта, вписани в парковия пейзаж. На територията на музея са пресъздадени и сакрални обекти – църкви и параклиси, както и стопански и търговски обекти, като кръчма и дървени хамбари. През 2013 година музеят се сдобива с нова сграда, която служи за провеждане на изложби и обучения. През 2014 година е осъществен комплексен ремонт на воденицата и вятърната мелница. Музеят провежда активна образователна дейност: беседи, училищни конкурси, обучение на педагогически кадри, организация на конференции и научни сесии, както и на фестивали под открито небе, които пресъздават местните фолклорни традиции и обичаи („Великден в музея”, „Бъдни вечер по шльонски”, „Ден на хляба”, „Ден на меда”, „Празник на реколтата”). Музеят реализира също така научни издания, научно-изследователски проекти и консервация на паметници на материалната култура.

Популяризацията на филмовата култура е основна задача

на филмовата институция **Silesia-Film**, базирана в Катовице. Тя поддържа мрежа от шест кина, чийто

OFF фестивалът през 2011, изг.: Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

репертоар се отличава със своите художествени качества и социално съдържание. Сред тях е съвременното кино „Космос” – Център на филмовото изкуство в Катовице. То е открито през 2006 г. след проведен основен ремонт и в него се разполага Шльонската филмотека. През 2005 г. е модернизирани кинотеатърът „Риалто” в Катовице. През 2008 година е учреден Шльонският филмов фонд. Инициативата се финансира от бюджета на Шльонското воеводство, а целта ѝ е да подкрепи многобройните филмови таланти, с които регионът може да се похвали. Благодарение на фонда се финансират филмови продукции, свързани с Шльонск. Под негово ръководство е и Silesia Film Commision, която предлага

места за снимки и различни услуги, свързани със снимачния процес на територията на Шльонското воеводство. От 2010 година Silesia-Film организира в Катовице Международния фестивал на филмовите продуценти REGIOFUN – среща, на която се представят постиженията на европейските представители на регионалните филмови фондове.

Мотото на **OFF фестивала** е OFF WE GO, „напред към непознатото”. Събитието не се вписва в мейнстрийм тенденциите, не привлича творци, чиито клипове събират милиард гледания в YouTube. Организаторите не дискриминират и не фаворизират нито един жанр. За тях най-важна е музиката и нейното качество. Целта им е да представят на младите фенове най-добрия звук и да им дадат възможност да чуят на живо легендите на алтернативната музика. Фестивалните ветерани пък могат да се ориентират в най-новите тенденции. Неизменна част от събитието, освен музиката, е специфичната атмосфера на свобода и непринуденост. Тя дава възможност за бягство от рутината на ежедневието. Фестивалът се провежда в зелената Долина на трите извора, където посетителите имат възможност да се докоснат до природата и да се насладят на миг спокойствие. Благодарение на тази инициатива Катовице се включва в Мрежата на креативните градове, поддържана от ЮНЕСКО в областта на музиката.

Материалът е подготвен от Радостина Петрова с любезното съдействие на Полската туристическа организация (Polska Organizacja Turystyczna) и Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, които предоставиха информация и снимки на забележителностите в Шльонското воеводство.